

és 1848 között Lipcsében, s ha ezek többsége nem is volt olyan jelentős, mint a fentebb idézett néhány munka, egészében mégis teljes joggal állapíthatja meg Hermann Éva: a nagy német könyvváros tiszteletreméltó szerepet, történelmi jelentőségű feladatot vállalt az európai sajtószabadság s ezen belül a magyar progresszió védelmében.

Hermann Éva dolgozata — a magyar reformkor vázlatos összefoglalása után — részletesen elemzi, milyen feltételek tették lehetővé, hogy épp Lipcse válhatott az üldözött szabad gondolat védelmezőjévé a márciusi forradalmakat megelőző időszakban. Gazdag levéltári anyaggal illusztrálja, milyen elszánt, következetes és olykor fortélyos küzdelmet vívtak a legjobb lipcsei könyvkiadók a szász reakció és Metternich megújuló támadásaival szemben. E merész és haladó kiadók, köztük Otto Wigand, magyar részről most először kapták meg azt a méltó elismerést, amelyet olyannyira megérdemltek.

Hermann Éva munkája sikerrel oldott meg mindent, ami valóban nehéz feladat volt, s ezért igaztalan lenne hosszadalmasabban foglalkoznunk azzal, ahol könnyebb és kevésbé jelentős dolgokban korrekciókra szorulhatna a dolgozat. Csak utalunk arra, hogy a bevezető és általában a szorosabban vett köztörténeti részek olykor túlságosan is egyszerűsítenek („...a magyar nép egy emberként kelt fel forradalma vívmányainak védelmében...”), bebecsült egy-két tárgyi pontatlanság (így például a szerző is átveszi azt a közhiedelemmé vált tévedést, mely szerint Kossuthot három évre *ülték*, holott csupán arról van szó, hogy annyit ült, de első fokon három esztendőben megszabott büntetését a hétszemélyes tábla még eggyel megtoldotta). Mindez azonban nem túl jelentős szépséghibája egy egészében szép és érdekes, úttörő fontosságú dolgozatnak. A sajtószabadságról vívott történelmi küzdelem egyik legizgalmasabb fejezetét Hermann Éva igen sok új adattal tette áttekinthetőbbé, s ezzel a reformkori történelmi és irodalmi kutatásokhoz is elismerésre méltóan járult hozzá.

Fekete Sándor

F. Csanak Dóra: Balázs Béla hagyatéka az Akadémiai Könyvtár kéziratárában (Ms 5009 — Ms 5024). Bp. 1966. MTA Könyvtára. 95 l. (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára kéziratárának katalógusai, 1.)

Hasznos, okos, sokat ígérő és remélhetőleg nagyjövőjú sorozat első kiadványa jelent meg az MTA Könyvtárának kiadásában. A sorozat szerkesztői a könyvtár kéziratanyagát, így például Ady Endre hagyatékát, Vörösmarty, Csokonai levelezését —

hogy csak néhány különösen érdekes vállalkozást említsünk — szándékoznak katalogizálni. A már elkészült és a tervbe vett katalógusok természetesen nem pótolják, ám nagy mértékben megkönnyítik a kutatók munkáját, mert e tájékoztató rendszerezések feleslegessé tesznek sok, idő- és energia- rabló böngészést.

Az érdekes kezdeményezés rögtön egy kitűnő kötettel mutatkozott be. Balázs Béla hagyatéka több kézből, némely része ellenőrizhetetlenül regényes körülmények között került a Könyvtár tulajdonába. Felmérését, majd rendszerezését és nyilvánosságra hozatalát az örökhagyó Balázs Bélánél végrendeletre írt meg. A megszabott idő lejártával immáron közkinccsé, a kutatás számára hozzáférhetővé lett számos eddig oly fájdalmasan nélkülözött dokumentum, kézirat, de mindennekeltő Balázs Béla különös fontossággal bíró naplója. A hányttvetett életű Balázs Béla ugyanis diákkorától jóformán élete végéig szinte babonás gonddal vezette, óvta ezt a naplót, melynek fennmaradt töredéke is elégséges ahhoz, hogy számos új adattal és szemponttal módosítsa az eddig kialakított Balázs-képet. A napló híradása alapján például számos művét megjelenésüknél jó néhány évvel korábban kell datálnunk, s ez a tény már önmagában is arra kényszerít, hogy felülbíráljuk az őt ért irodalmi, filozófiai hatásokból (elsősorban a Simmel-szeminárium látogatásából) levont mechanikus következtetéseket. Az önboncoló hajlandóságú Balázs Béla részletes és őszinte beszámolója fényt derítenek olyan fontos szemlélyi kapcsolataira is, mint például Kodály Zoltánnal kötött sokrétű és bonyolult barátsága. A kéziratári gyakorlatlót szerencsésen eltérő módon megőrizték azokat a cikk-kivágásokat is, melyek az emigrációs évek munkásságáról, filmesztéai és publicisztikai működéséről adnak hírt.

A Balázs-hagyaték, bár egyike a legterjedelmesebbeknek, sajnálatos módon még így sem teljes. Még a gerincet alkotó naplóból is évek, sőt egy ízben több, mint egy évtized (1922–38) hiányzik, a Tanácsköztársaság bukását követő bécsi időszak számos kapcsolatáról csak jóval későbbi utalásokból értesülhetünk, s az Alma-Atába evakuálás során is pótolhatatlanul becses dokumentumok tűntek — talán örökre — el. Legteljesebben a hazatérése utáni működését, életét, terveire vonatkozó anyag maradt ránk.

A hagyatékot tartalmi, műfaji szempontok szerint osztályozták nyolc főcsoportra: (Balázs Béla művei, működésére vonatkozó iratok, életére vonatkozó dokumentumok, levelek, fényképek, naplók, idegen szerzők művei a hagyatékban és végül a hagyaték

sorsára vonatkozó iratok.) A főcsoportokon belül kisebb egységeket különböztetnek meg az írások nyelve, témája és formája (autográf illetve gépirásos) szerint. A rendezés logikus és tökéletesen áttekinthető.

F. Csanak Dórának a hagyatékot ismerető rövid írása jóval több, mint az ilyenkor szokásos bevezetések. A kis tanulmány — miközben létszólólag csak időrendi vázlatot ad az anyag felméréséhez, rendszerezéséhez — néhány elgondolkoztató megállapításával, a tisztázásra, felderítésre váró kérdések pusztá felemelítésével hasznos és termékeny irányba lendíti meg a problémákra érzékeny kutató fantáziáját.

Rusznayk Márta

Zalka Máté: Az éneklő bőrtön. 1—2. köt. Az előszót írta: Hidas Antal. Válogatta, szerkesztette és jegyzetekkel ellátta: Rét Rózsa. Bp. 1967. Magvető K. 793: 616.

Három évtizednek kellett elteltie az író halála után, hogy Zalka Máté elbeszéléseinek eddigi legteljesebb kiadását vehessük kezünkbe. Írásainak útja talán legteljesebben példázza az emigrációba kényszerült író sorsát. A húszas-harmincas évek fordulóján, amikor elbeszéléseinek java született, hazai környezetben is egyik legnépszerűbb szocialista írónk lehetett volna, ha írásai szabadon eljuthatnak mindazokhoz, akiknek szánta. Mert Zalka Mátét ismerték és szerették mindenütt, ahova regényei, elbeszélései eljutottak és megjelentek: a moszkvai Sarló és Kalapácsban, a New York-i Új Előrében, a kassai és kanadai Magyar Munkásban. Népszerűségére csak egyetlen példát: az Új Előre szerkesztősége, s az egész amerikai magyar munkásmozgalom komolyan foglalkozott egy időben azzal a gondolattal, hogy Zalkát hívják meg a lap szerkesztőjének.

Könyvkiadásunk most is, mint korábban Kis Lajos *Vörös város*ának kiadásával, értékes szolgálatot tett az irodalomtörténeti kutatás számára is. Nem csupán azzal, hogy elbeszélései között megjelentette Zalka Máténak két, magyarul eddig ismeretlen kisregényét, a *Mese az örök békéről* és a *Hős szabócska* címűeket, melyeket a korabeli kritika a húszas évek legjobb írásai között tartott számon, hanem azzal is, hogy felhívja a figyelmet, ideje lenne véglegesen tisztázni Zalka Máté helyét a magyar szocialista irodalomban. Mert mindeddig irodalomtörténetírásunk olyan képet próbált festeni Zalka Mátéről, hogy mint író, töredékben maradt, nagy-szabású regénysorozatok tervei foglalkoztaták, s ugyanakkor nem vett tudomást a megvalósult, kisebb igényű munkáiról. Egyfajta romantikus látásmód szülte ezt az el-

képzelést, amely talán attól félt, nehogy a forradalmi háborúk hőseit megfosszák az író nevét övező legendáktól. Erre azonban nincs szükség, mert Zalka elbeszélései önmagukért beszélnek. Az írásokon átsütő közvetlen valóságélmény, az egyszerű emberek középpontba állítása, kik a történelem alakítása során maguk is változnak, fejlődnek, anélkül, hogy ráébrednének hősi mivoltukra — ebben talán Karikás Frigyes elbeszéléseinek hőseire emlékeztet leginkább — ezek Zalka Máté emberábrázolásának legfőbb erényei. Azt is meg kell vallanunk azonban, hogy mai szemmel olvasva és újraolvasva ezeket az elbeszéléseket, fényük, a leírás, meseszövevény közvetlensége, kissé megkopott, vesztett abból a hatásából, amely írójukat ismertté tette. S ez megérződik helyenként az író nyelvén is, mintha napi penzumként róttá volna a sorokat, hogy anyanyelvén írva, az emigrációban is megmaradhasson magyar írónak. S éppen a most kiadott elbeszélések mutatják legjobban, hogy Zalka Máté, korának írva, szocialista irodalmunk időtálló, értékes dokumentumait alkotta meg.

Hidas Antal szép, de szemmel láthatóan más, korábbi alkalomra írott bevezetőjével kapcsolatban egyetlen filológiai észrevételünk van. A *Falu a ködben* címmel idézett regény, amely a magyar irodalomban elsőként mutatja be a parasztság útját a szocializmus felé, *Túl a ködön* címmel a New York-i Új Előrében jelent meg.

Kovács József

Révai József: Válogatott történelmi írások. 1—2. köt. Válogatta és a jegyzeteket készítette: F. Majláth Augusztá. A jegyzetek elkészítésében közreműködtek: Stir Miklós és Vida István. Bp. 1966. Kossuth K. — MTA Irodalomtörténet Intézete. 327; 510.

A Majláth Augusztá válogatásában és jegyzetelésében, a Kossuth Kiadó által megjelentetett két Révai kötetnek elsősorban Révai József politikusi karaktere, politikai szemlélete s ideológiája kialakulásának és kibontakozásának dokumentálása szempontjából van nagy jelentősége, de mivel ő maga a magyar kommunista párt egyik vezető egyénisége volt, így a kötetben közölt cikkek, tanulmányok egyben a magyar proletárforradalom 1919 utáni programjának, a munkásmozgalom legalapvetőbb kérdéseinek perdöntő dokumentumai is. Irodalmi, irodalomtörténeti vonatkozásai a köteteknek csak e központi jelentőségű problémáknak közvetetten az irodalomra és irodalomtörténetre is kiható, meghatározó szerepében vannak. Révai irodalmi, irodalompolitikai jellegű tanulmányai és cikkei a címbe is jelzett tematikai körülhatárolásból következően nem szerepelnek a válogatásban.